

УДК 796:338.28

А. М. Малишкін

ОЦІНКА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У РУХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Орієнтація школи на формування в учнів репродуктивної діяльності часто призводить до того, що більшість випускників, які на «відмінно» засвоїли зміст шкільної програми, не вміють використовувати отримані у школі знання під час розв'язання проблемних життєвих ситуацій. Сучасне навчання розвиває в дітях лише виконавські здібності, а складніший і важливіший аспект – творчі здібності людини залишені напризволяще і здебільшого лишаються аж надто низькими. Хоча кожному здорову дитину можна зробити творчо розвиненою, але незнання й традиції цього не дозволяють. Як наслідок, на сучасному етапі життя суспільства особливого значення набуває завдання розвитку творчих здібностей учнів у школах. Значний потенціал для розвитку творчих здібностей закладений у фізичній культурі як невід'ємний складовий освіти [8, с. 2].

«Творчість», «творчий потенціал», «творча активність» – ці терміни ми знаходимо, коли підкреслюємо успішну діяльність особистості. Творчість – могутній стимул духовного життя, проблема творчості – одна з ділянок педагогічної цілини. Про справжні творчі можливості конкретної людини ми можемо з доказом, а не гіпотетично, говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів. Творчий потенціал стає не уявною, а реальною, прогнозованою цінністю лише тоді, коли реалізується у винаходах, конструкціях, книгах, картинах, фільмах та ін. [1, с. 14]. Творча людина розглядається такою, що виражає вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності й до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуку виходів із кризових ситуацій, до найбільш конструктивного раціонального прийняття рішень у складних та екстремальних умовах. Тобто творчість потрібна людині не лише для створення романів, картин, симфоній, побудови наукових гіпотез та ін., але й для того, щоб просто виживати [1, с. 18]. Подібні за суттю до акту творчості, але значно скромніші від еталону загальнолюдських досягнень, продукти створює також учень, засвоюючи рухову дію. У процесі її виконання він відкриває в рухах фізичні властивості, а в собі – здібності використовувати їх. Поступово учень досягає оптимальної естетичної дії. Систематизація у ній особистих відкриттів і винаходів дає змогу наближатись до мистецького рівня її виконання. Перед учнем відкривається нескінчена дорога вдосконалення. Не кожному таланить створити загальнолюдські взірці, але важливо, щоб кожний обов'язково пройшов школу творчості, осяваючи нею все, чого б не торкнулась його свідомість [1, с. 97].

Оцінка творчих здібностей є важливою складовою в процесі встановлення обдарованості дітей. Широкий розвиток цього виду тестування значно стримувався невизначеністю самого поняття творчості і його критеріїв. За спрямуванням діяльності використовують свої тести. Рухова сторона включає свою специфіку розподілену за видами спорту та окремими видами діяльності у видах, наприклад, у легкій атлетиці окремо метання, стрибки, різновиди бігу тощо. Швидкість вивчення нових фізичних вправ, задумки щодо створення рухів в звичайних умовах розглянуто і вивчено. Турбує питання як оцінити творчі здібності у процесі рухової діяльності в складних умовах.

Мета роботи – визначити можливості формування творчих здібностей у руховій сфері та способи їх оцінки.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати загальноприйняту систему оцінювання творчих здібностей.

2. Визначити основні аспекти оцінки творчих здібностей в русі.

Найінтенсивніший спалах інтересу до вивчення обдарованості стався в 50-60-і роки XX століття, після запуску першого радянського штучного супутника Землі. У США була терміново створена спеціальна комісія з вивчення обдарованості, пошуку обдарованих дітей і розкриття механізмів творчого мислення. Американський психолог Термен розвіяв міф про те, що обдаровані люди відстають у фізичному розвитку і незрілі в соціальному відношенні. Незабаром було спростовано думку І. Канта – родоначальника німецької класичної філософії про те, що геній – це людина, якій немає потреби вчитися. Натомість було проголошено: талант – це велика праця. Сходження до істини тривало. У руках учених вже був досить вагомий критерій: обдаровані навіть перевершують інших людей по фізичному розвитку, здоров'ю – серед них відзначається менша смертність, захворюваність, у тому числі алкоголізмом [3, с. 46]. Сьогодні існує два основні підходи до процесу встановлення обдарованості. Перший ґрунтується на системі єдиної оцінки, інший – на комплексній. Останній спирається в пошуку обдарованих на використання різноманітних методик попереднього відбору дітей і безперервне спостереження за їх успіхами з моменту вступу в групу. Якщо дитина не домагається помітних зрушень в плані досягнень або зростання зацікавленості, її неважко перевести в інший клас, що більшою мірою відповідає потребам і здібностям. При такому підході розробка ефективної системи виявлення обдарованих дітей набуває емпіричного характеру, а проблема вирішується за допомогою постійного спостереження за успіхами дітей. Фундаментальне дослідження Термена (1959), що довело стабільність показників інтелекту за шкалою Станфорд-Біне і валідність цієї шкали виміру, привело до того, що інтелект став розглядатися як головний показник обдарованості [12, с. 170]. Протягом багатьох років високий інтелект, встановлений з допомогою стандартизованих тестів, що відповідають, служив, по суті, робочим визначенням «обдарованості». Але

задовго до цього І. Сеченов писав, що «в живому людському русі є елементи думки». У процесі руху створюється певна сенсомоторна структура – аналог умовиводу, думаюча мірка, думка про предмет. Вчення Сеченова про м'яз як засіб основних операцій думки є вкладом не тільки в психофізіологію, але й уявлення про психологічний механізм здібностей. М'язи почали розглядати не тільки як орган руху, а й як орган пізнання [3, с. 36]. Останніми роками робочим визначенням обдарованості і талановитості стала формула, запропонована Відділом освіти США. Формула ця визнає, що індивід може відрізнятись функціональними або потенційними можливостями у ряді областей: інтелектуальної, академічної (успіхи в навчанні), творчої, художньої, у сфері спілкування (лідерство) або психомоторики (рухова сторона) [7, с. 172]. Творча робота вимагає різних здібностей. До того ж для прогнозування успішної творчої діяльності треба не лише розуміти психологію таланту, але і враховувати умови, в яких ця діяльність відбувається. Тому жоден психологічний тест в принципі не може мати абсолютної сили, що передбачає [1, с. 65]. Дослідження А. Лук [1, с. 37] показало, що при оцінці творчих можливостей часто не враховуються інтереси, мотиви. Тому вважаємо, що спрямування творчих здібностей у **руховій сфері** також має різні напрямки: легка атлетика, футбол, баскетбол, єдиноборства тощо. Учень, у якого розвинені високі творчі здібності у волейболі, на заняттях легкої атлетики може показати себе з відсутністю творчості, хоча це теж не є правилом. На практиці найширше використовується характеристика творчості, заснована на дослідженнях Дж. Гілфорда (1967). Ця характеристика включає такі параметри, як біглисть, гнучкість, оригінальність і точність мислення, а також уяву [12, с. 34]. Нині оцінка творчих здібностей в основному проводиться на основі методик Е. Торранса (1966) [13, с. 56]. 1. Тести Е. Торранса на образотворче творче мислення 2. Тести Е. Торранса на вербальне творче мислення. 3. Творчі здібності у дії і русі. Завдання цього останнього тесту складені так, щоб дати дитині можливість виявити свої творчі здібності в процесі вільного пересування в якому-небудь приміщенні. Якісні показники, досліджувані за допомогою цього тесту, аналогічні показникам двох попередніх тестів: легкість, гнучкість, точність і оригінальність мислення [7, с. 184]. 1) Швидкість (легкість, продуктивність) – цей чинник характеризує біглисть творчого мислення і визначається загальним числом відповідей; 2) Гнучкість – чинник характеризує гнучкість творчого мислення, здатність до швидкого перемикавання і визначається числом класів (груп) цих відповідей; 3) Оригінальність – чинник характеризує оригінальність, своєрідність творчого мислення, незвичність підходу до проблеми і визначається числом відповідей, що рідко приводяться, незвичайним вживанням елементів, оригінальністю структури відповіді; 4) Точність – чинник, що характеризує стрункість, логічність творчого мислення, вибір адекватного рішення, відповідного поставленій меті [9, с. 9].

Розглянемо інший погляд на оцінку творчих здібностей. На думку М. Бернштейна [1, с. 12] якість спритності виділяється від інших. Вона, безсумнівно, гнучкіша, різносторонніша, універсальніша від сили, швидкості, витривалості, гнучкості(хоча вони є базою для спритності). Ця найпростіша форма спритності поступово переростає в розумову спритність, у винахідливість, у техніцизм. Сьогодні прийнято користуватися терміном «координаційні здібності», який є найбільш повним. Вони пояснюють здатність упоратися з руховим завданням: правильно (тобто адекватно й точно), швидко (тобто скоро й добре), раціонально (тобто доцільно й економічно), винахідливо (тобто вибірково й ініціативно) [1, с. 267]. Оцінюючи творчі здібності у русі потрібно орієнтуватися на критерії спритності: правильно, швидко, раціонально, винахідливо. Порівняємо інструмент для оцінки творчих здібностей за Гілфордом та Бернштейном.

Фактори Гілфорда	Критерії Бернштейна
1. Точність (вибір адекватного рішення)	1. Правильно (тобто адекватно й точно)
2. Гнучкість (кількість вибраних груп, класів)	2. Раціонально (тобто доцільно й економічно)
3. Оригінальність (нестандартний підхід)	3. Винахідливо(тобто вибірково й ініціативно)
4. Швидкість (загальна кількість відповідей)	4. Швидко (тобто скоро й скоро)

Перший фактор по Гілфорду «точність» збігається з критерієм «правильно» у Бернштейна. Другий фактор «гнучкість» під час руху може стати помилковим фактором. Коли виникає скрутна ситуація потрібно раціонально, тобто доцільно і економічно вибрати правильний рух і інтуїтивно один, а не перелічувати їх навіть у думках. Хоча розглядати «гнучкість» як фактор швидкого переключення на один певний, правильний рух, то можна говорити про часткову відповідність між ними. А велика кількість відповідей потрібна тільки під час процесу навчання. Третій фактор «оригінальність» та «винахідливість» теж схожі. Четвертий фактор «швидкість» та «швидко» теж різняться. Для пошуку варіантів швидкість підходить під час процесу теж навчання, а швидко – це виконання одного варіанту вибраного раціональністю. Виходячи з цих міркувань за допомогою факторів Гілфорда можна оцінити процес навчання, виховання творчих здібностей у руховій сфері, а за допомогою критеріїв по Бернштейну – готовий результат, вже сформовані творчі здібності.

Підійшовши до практичного розгляду дослідження, потрібно сказати, що виняткову цінність має та творчість, яка відкриває нове для всіх людей, наприклад, у спорті наслідком творчості слід вважати встановлення світового рекорду, вищого досягнення. Кожний рекорд, незалежно від того, особистий він чи світовий, стверджує можливості

живого людського руху. Тому так важливі в процесі навчання рухових дій і особисті «рекорди», встановлювані учнем. Вони і є творчим розвитком особистості в певній руховій діяльності [1, с. 53]. На практиці вчителі ставлять перед учнями завдання показати, як правило, максимальний результат, наприклад, метнути снаряд якнайдалі. Це приводить до підвищення «кондицій» школярів, однак ніяк не сприяє розв'язанню ще більш важливого завдання – поліпшенню здатності оптимально управляти тією ж силою. Відсутність уваги до питань координаційного вдосконалювання приводить до того, що учні, які пройшли школу «кондиційного тренування», як показують експериментальні дослідження, досить нераціонально управляють своїми досягненнями й погано володіють тілом! Слід чергувати метання м'яча на дальність із метанням на задані відстані, у зони, цілі, по вузькому коридору й т. д. [1, с. 16]. Метання малого м'яча на дальність, що вивчається у школі має прикладне значення (підготовка до метання гранати), спеціальне фізкультурне (підготовка до передач м'яча у баскетболі та передач і кидків у ворота в гандболі). Експериментально було перевірено розвиток творчих здібностей учнів загальноосвітніх шкіл 5-х класів Херсонської області Новотроїцького району в метанні. Для навчання було вибрано ігровий метод та рухливу гру «сніжки». Спочатку провели підготовку: потрапити в мішені різної відстані, навчитися вибирати правильні мішені, навчитися влучати в суперника та ухилятися від обстрілу самому. Навчалися швидко метати та готувати сніжки, змагалися в одній з суперником, 1 проти 2, 1 проти 3, 1 проти 4. Це все за факторами Гілфорда: точність, гнучкість, оригінальність, швидкість. В зимовий період, на протязі 15 занять учні грали в сніжки по 10-15 хвилин. В кінці отримали переможців, які найвлучніші та найменш вразимі, за критеріями Бернштейна, спритні, тобто можуть творчо використовувати отримані навички в метанні, не стандартно, винахідливо в русі. Отже спритність є творчістю у процесі руху. Крім того, було оцінено метання малого м'яча з максимальним результатом (таблиця 1). Учні експериментального класу показали кращі результати і в цьому випробуванні. Покращення особистих рекордів (не за рахунок засвоєння техніки, бо це навчання) можна теж вважати творчістю. В цьому варіанті експеримент дав також позитивний результат.

Таблиця 1.

**Рівень розвитку швидкісно-силових якостей в учнів 5-х класів
Сивашівської (експериментальної) і Новомихайлівської
ЗОШ I –III ступенів (М± m)**

На початку експерименту				В кінці експерименту			
ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	
Х	Д	Х	Д	х	д	х	д
Метання малого м'яча способом «Із – за спини через плече»							
26,8±2, 4	16,5±0, 49	17,7±1,16	13,8±1, 6	28,2±3	17,2±0, 52	19,75±0, 7	14,8±0,8

Примітка. * – $p < 0,05$ – достовірна різниця між учнями першої та другої групи.

Висновки:

1. Кожну здорову дитину можна зробити творчо розвинуеною у вибраній певній руховій діяльності за обдарованістю чи за бажанням (мотивом) учня, але часто незнання, традиції цього не дозволяють.

2. За допомогою факторів Дж. Гілфорда можна оцінити процес навчання, виховання творчих здібностей, а за допомогою критеріїв по М. Бернштейну – готовий результат, вже сформовані творчі здібності, кінцевий результат після навчання.

3. Спритність є творчістю у процесі руху. Нестандартні рухові дії в ігровій діяльності в складних ситуаціях доводять про вміння творчо рухатися, прикладом цього є гра в «сніжки».

Перспективи подальших розвідок: вибіркова оцінка здібностей учнів для виховання та збереження високої мотивації до занять фізичними вправами.

Список використаної літератури

1. **Бернштейн Н. А.** О ловкости и ее развитии / Н. А. Бернштейн. – М.: Физкультура и спорт, 1991. – 288 с.
2. **Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень** / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
3. **Клименко В. В.** Психомоторные способности юного спортсмена / В. В. Клименко. – К.: «Здоровья», 1987. – 141 с.
4. **Клименко В. В.** Фізкультура і естетичне виховання / В. В. Клименко, В. П. Омельчук. – К.: Радянська школа, 1987. – 135 с.
5. **Лук А. Н.** Мышление и творчество / А. Н. Лук. – М.: Политиздат, 1976. – 144 с.
6. **Лях В. И.** Координационные способности / В. И. Лях. – Минск: Полымя, 1989. – 158 с.
7. **Одаренные дети:** Пер. с англ. / Общ. ред. Г. В. Бурменской и В. М. Слущкого; Предисл. В. М. Слущкого. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
8. **Середа І. О.** Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку в процесі фізичного виховання: авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І. О. Середа. – Тернопіль, 2011. – 21 с.
9. **Тунік Е. Е.** Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. – СПб.: Изд-во «Дидактика Плюс», 2002. – 218 с.
10. **Учебник** тренера по легкой атлетике / Под ред. Л. С. Хоменкова. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Физкультура и спорт, 1982. – 479 с.
11. **Шалар О. Г.** Мотиваційно-організаційний етап – важливий крок у підготовці підлітків до самостійних занять фізичною культурою / О. Г. Шалар // Теорія і методика фізичного виховання. – 2003. – №2. – С. 15 – 21.
12. **Guilford, J.** The nature of human intelligence. New York: McGraw-Hill, 1967.
13. **Terman, L., & Oden, M.** Genetic studies of genius, V: The gifted child grows up. Stanford CA: Stanford University Press, 1959.
14. **Torrance, E.** Torrance Tests of Creative Thinking. Bensenville IL: Scholastic Testing Service, 1966.

Малишкін А. М. Оцінка творчих здібностей учнів у руховій діяльності

На сучасному етапі життя суспільства особливого значення набуває завдання розвитку творчих здібностей учнів у школах. У роботі здійснено аналіз поняття «творчість» та зв'язок засвоєння рухової дії учнем, яка подібна за суттю до акту творчості, але значно скромніша від еталону загальнолюдських досягнень. Протягом багатьох років високий інтелект служив робочим визначенням обдарованості. Пізніше встановлено, що індивід може відрізнятися функціональними або потенційними можливостями у ряді областей: інтелектуальної, академічної, творчої, художньої, у сфері спілкування або психомоторики. Описано вивчення обдарованості, спрямування наукових пошуків у цьому напрямку, виховання творчих здібностей у руховій сфері. Представлена оцінка творчості під час навчання та кінцевого результату за допомогою факторів Гілфорда, методики Торранса та критеріїв Бернштейна. Розглянуто варіанти оцінки творчих здібностей учнів 5-6 класів в метанні малого м'яча та способи їх виховання. Встановлено, що спритність є творчою здібністю під час рухової діяльності, якої можна навчитися.

Ключові слова: творчість, творчі здібності, оцінка, рухова сфера.

Малышкин А. М. Оценка творческих способностей учащихся в двигательной деятельности

На современном этапе жизни общества особое значение приобретает задача развития творческих способностей учащихся в школах. В работе осуществлен анализ понятия «творчество» и связь усвоения двигательного действия учеником, которое подобно по сути к акту творчества, но значительно скромнее от эталона общечеловеческих достижений. На протяжении многих лет высокий интеллект служил рабочим определением одаренности. Позже установлено, что индивид может отличаться функциональными или потенциальными возможностями в ряде областей: интеллектуальной, академической, творческой, художественной, в сфере общения или психомоторики. Описаны изучения одаренности, направления научных поисков в этом направлении, воспитание творческих способностей в двигательной сфере. Представлена оценка творчества при обучении и конечного результата с помощью факторов Гилфорда, методики Торранса и критериев Бернштейна. Рассмотрены варианты оценки творческих способностей учащихся 5-6 классов в метании малого мяча и способы их воспитания. Установлено, что ловкость является творческой способностью в двигательной деятельности, которой можно научиться.

Ключевые слова: творчество, творческие способности, оценка, двигательная сфера.

Malyshkin A. Assessment of students' creative abilities in motor activity

At the present stage of society particularly important task is the development of creative abilities of pupils in schools. The paper analyzes the concept of "creativity" and assimilation motor actions us pupil, which is similar in substance to the act of creation, but much more modest standard of human achievement. For many years, high intelligence served as a working definition of giftedness. Later found that the individual can differ functional or potential opportunities in several areas: intellectual, academic, creative, artistic, in the field of communication and psychomotor. We describe the study of giftedness, directing scientific research in this area and bring creative abilities in the motor area. This assessment of creativity while learning and results using Guilford factors, methodologies Torrans and criteria Bernstein. Variants assessing creative abilities of students in Grades 5-6 throwing a small ball and how their education. Established that agility is a creative ability during motor activity, which can be learned. With Guilford factors can be assessed learning, training creativity, and using criteria Bernstein – finished result already formed creativity. Factors Guildford include a speed – bihlist creative thinking and determined the total number of responses; flexibility – factor characterizes creative thinking; originality – a factor characterizing the unusual approach to the problem; accuracy – describes elegance, consistency of creative thinking. Criteria Bernstein, right, is adequately and accurately; rational, that is appropriate and economically; imaginatively, that selectively and proactively, rapidly, that soon and disputes. Exceptional value is and work that opens new to all people, for example, in sport should be considered the result of the work of setting a world record. Each record personal or global, says the possibility of real human movement. Therefore, it is important in learning motor actions and personal "record" mounted pupil.

Key words: art, creativity, evaluation, motor areas.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Васьков Ю. В.

УДК [37.013:(502+17.022.1)]:373.016:54

С. В. Роман

**ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ПРОЦЕСІ ШКІЛЬНОЇ ХІМІЧНОЇ ОСВІТИ**

Здійснене нами в монографії [1] ґрунтовне теоретичне узагальнення й науково-методологічне розв'язання актуальної проблеми формування